

DOCUMENTE PRIVIND CONTRIBUȚIA DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“ LA ELIBERAREA BIHORULUI (I)

de
VIOREL FAUR
VALERIU A. GIURAN

Cercetările istoriografice locale avînd ca obiect reactualizarea faptelor de arme ale Diviziei „Tudor Vladimirescu“, la finele lunii septembrie și începutul celei următoare, în părțile Bihorului sînt mai vechi de un deceniu și jumătate. Prima categorie de materiale istoriografice care vizează o asemenea problematică are un caracter memorialistic, cum sînt cele ale lui Titus L. Roșu și Ioan Mierluțiu despre *Oradea în toamna și iarna anului 1944*, cînd se face apel la informații furnizate de participanții la evenimente Iosif Pop și Mircea Apostolescu¹. Depășind această fază a demersurilor reconstitutive, Anton Bogdan face cea dintîi tentativă de restituire a contribuției Diviziei „Tudor Vladimirescu“ la bătăliile purtate pentru eliberarea orașului Oradea de sub vremelnica dar tragică ocupație fascistă². Consistente referiri la eroismul dovedit de această divizie în luptele din perioada 28 septembrie — 12 octombrie 1944 sînt depistabile în lucrarea lui Vasile Catană și Ioan Petri, intitulată *Momente din luptele armatei române pentru eliberarea județului Bihor*³. Chestiunea este reluată, într-un context mai cuprinzător, de către Vasile Păsăilă într-un studiu despre *Contribuția armatelor române la operațiunile militare pentru eliberarea zonei Oradea de sub ocupația fascistă. Însemnătatea strategico-militară a acestui eveniment*⁴. Un început de valorificare sistematică a informației existente în documentele arhivistice ale marii unități s-a făcut prin lucrarea despre *Operațiunile militare din toamna anului 1944 întreprinse în Bihor de diviziile 3 Vînători Munte și „Tudor Vladimirescu“*⁵.

De un progres sensibil al investigațiilor bihorene se poate vorbi, sub acest raport, însă numai din anul 1979, cînd s-a început publicarea — în anuarul *Crisia*⁶ — a *Documentelor și memoriilor privind luptele pentru*

¹ *Semicentenarul Unirii Transilvaniei cu România în Bihor. 1918—1968*, Oradea, 1968, p. 47—48.

² Anton Bogdan, *Contribuții la istoria luptei pentru eliberarea orașului Oradea în octombrie 1944*, în *Semicentenarul Unirii...*, p. 53—55.

³ *Bihor — trecut, prezent, perspective*, Oradea, 1969, p. 32—33.

⁴ *Trei decenii de afirmare a Județului Bihor pe coordonatele socialismului*, Oradea, 1974, p. 58—61.

⁵ *Crisia*, 1977, p. 272—276.

⁶ Viorel Faur și colab., în *Crisia*, 1979, p. 589—720.

eliberarea Banatului și Crișanei (august — octombrie 1944). Din cele 127 documente tipărite, un număr de 13 (nr. 68, 72, 74, 76, 100, 103, 104, 105, 107, 109, 113, 115 și 116) sînt extrase din Jurnalul de operații al Regimentului 3 Infanterie din componența Diviziei „Tudor Vladimirescu”. Tot cu acest prilej au fost puse în circulație științifică 7 documente (de fapt, propuneri de decorare) aparținînd fondului documentar al aceleiași divizii, precum și un extras (doc.nr. 114) din Jurnalul de operații al Regimentului 1 Infanterie (din 12 octombrie 1944). De remarcat că au fost editate și memoriile Lt. col. (r.) Aurel Popovici și Lt. col. (r.) Ioan Comșa, care evocă zilele de grea încercare din preajma luptelor decisive pentru alungarea inamicului din orașul românesc de pe Crișul Repede. În cea de-a doua parte a grupajului documentar la care ne referim a fost inclus și un document memorialistic semnat de Col. (r.) Mihai Turcu. Acesta stăruie asupra momentelor eroice care au avut ca rezultat eliberarea Oradiei, fiind pusă în evidență contribuția Diviziei „Tudor Vladimirescu” în cadrul operațiunilor militare din 12 octombrie 1944⁷.

Pornind de la acest stadiu al cercetărilor cu privire la rolul Diviziei „Tudor Vladimirescu” în memorabilele bătălii din septembrie — octombrie 1944, am apreciat că lucrul cel mai important este acela de a face cunoscute sursele primare, fundamentale, care atestă activitatea mării unități, constituindu-se în mărturii de certă și incontestabilă semnificație. Astfel, în cel dintîi set documentar ne propunem să oferim o imagine exactă despre strădaniile Diviziei „Tudor Vladimirescu” în perioada dintre 18 și 24 septembrie 1944, cînd — pe parcursul unei singure săptămîni — a fost nevoită să parcurgă, în pofida tuturor adversităților, distanța dintre Tirgu Mureș și Beiuș. Cele 38 documente asupra cărora ne-am fixat atenția au fost transcrise din Jurnalele de operații ale Diviziei „Tudor Vladimirescu” (7), precum și ale unităților componente ale acesteia: Regimentul 1 Infanterie (7), Regimentul 2 Infanterie (5), Regimentul 3 Infanterie (6), Comandamentul Artileriei (6) și Regimentul 1 Artilerie (7).

Deși sînt elaborate într-un stil de maximă concizie, din motive lesne de înțeles, aceste documente ne permit să distingem care sînt direcțiile de manifestare ale Diviziei „Tudor Vladimirescu”, ce obiective a urmărit și cum și le-a realizat. Se reliefează, cu pregnanță, capacitatea de mobilizare a efectivului, dinamica acestuia. Avînd de „executat o etapă lungă”, ofițerii și soldații diviziei au parcurs-o, cu exemplară promptitudine, mărșăluind de dimineața pînă seara, pentru a ajunge, în timpul stabilit, la destinație și a veni în sprijinul trupelor române și sovietice care se aflau angajate într-o necruțătoare confruntare cu inamicul pe valea Crișului Negru. În laconismul lor, documentele mai condensează și fapte de o factură aparte, cum a fost, spre pildă, întîmplarea trăită de Regimentul 1 Infanterie în orașul Aiud, unde populația a „făcut o primire calduroasă pandurilor și pandurii au defilat”⁸. Era o exteriorizare a entuziasmului popular la apariția vitejilor ostași români, puternic animați de dorința de a contribui la alungarea dușmanilor de pe pămîntul patriei.

⁷ *Ibidem*, 1981, p. 309—312.

⁸ *Anexa documentară*, nr. 11.

După ce în seara zilei de 22 septembrie 1944, Divizia „Tudor Vladimirescu“ a ajuns în satul Vidra de Sus, în fața acesteia s-a pus cea mai dificilă problemă a etapei și anume trecerea munților. Pe bună dreptate, lucrările anterioare s-au referit la acest aspect, remarcînd modul cum divizia a reușit să depășească un asemenea obstacol natural, fără să beneficieze de avantajele unor căi de circulație obișnuite. Este, firesc, deci, ca în unele documente să întîlnim mențiuni despre marele efort depus de către militari. În Jurnalul de operații din 23 septembrie 1944 al diviziei găsim acest comentariu edificator: „Pe căi impracticabile, pe pante foarte grele, pandurii au învins toate greutățile drumului, ajutîndu-se camara-dește la transportul muniției și a armamentului greu, care s-a lăsat pe oameni, trecînd în condițiuni optime greaua încercare de ascensiune a Muntelui Bihor“⁹. De un real interes sînt și precizările din Jurnalul de operații al Regimentului 1 Infanterie, pe care le reproducem: „Nu mult de la esirea din satul Vidra de Sus s-a trecut pe lîngă vestitul Munte Găina din țara Moților. Către orele 12,00 s-a ajuns pe culmea cea mai înaltă a Munților Bihorului, cota 1849. Altitudinea făcea ca să fie rece, dar peisajul încînta ochiul pandurului, care se uită ca un adevărat stăpîn peste culmile Apusenilor și întinsurile Ardealului. De multe ori trebuia să iei panta la urcat în piept și nu era nici o potecă. La orele 20,00, regimentul a terminat coboritul Munților Apuseni și a ajuns în satul Săliște de Vașcău, de unde și-a continuat marșul și a ajuns, la ora 21,00, în satul Leheceni, unde a cantonat“¹⁰. Peste cîteva zile, într-o stare de spirit propice unor acte de bravură, pandurii vor lua parte — alături de vînătorii de munte conduși de generalul Leonard Mociulski — la bătăliile eroice pentru eliberarea așezărilor din Cîmpia Crișurilor, inclusiv a orașului Oradea, centru urban de recunoscută însemnătate strategică și economică.

Reconstituind unul din itinerariile importante parcurse de Divizia „Tudor Vladimirescu“, facem nu numai un gest științific, de restituire a izvoarelor de cea mai mare autenticitate și valoare, ci și unul patriotic, de informare a publicului dornic să cunoască momentele de intensitate și vibrant patriotism din care s-a configurat evenimentul înălțător al racordării, în 12 octombrie 1944, la pulsul patriei, a orașului de pe Crișul Repede.

ANEXE DOCUMENTARE

1

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

18 septembrie 1944

În cursul nopții de 17/18 septembrie 1944 sosește la Dicio Sînmartin eșalonul 2 al Diviziei, sub comanda domnului locotenent colonel Haupt.

⁹ *Ibidem*, nr. 28.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 29.

Conform ordinului de luptă nr. 24 din 17.9.44, unitățile execută marșul în tot timpul nopții de 17/18 septembrie 1944 și intră în cantonament după cum urmează: Batalionul Pioneri la Crăești ora 1,30; Regimentul 1 Infanterie (la) Crăești, ora 2,00; Regimentul 2 Infanterie (la) Cornești, ora 5,00; Regimentul 3 Infanterie (la) Adamos, ora 11,30; Regimentul 1 Artilerie + Divizionul A.T. (la) Dambau, ora 7,00; Regimentul 480 Aruncătoare (la) Dicio Sînmartin.

În cursul zilei de 18.9.44 se înapoiază din misiune cei 13 oameni trimiși de Compania de cercetare a Diviziei, în spatele inamicului în zona Niaradte.

P(unct) C(omandă) Divizie: Dicio Sînmartin.

(Arhiva Ministerului Apărării Naționale, Marele Stat Major.

(în continuare: *A.M.Ap.N., M.St.M.*), fond 540, dos. nr. 13, f. 105—106.

2

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI 1 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

Ziua de 18 septembrie 1944

La ora 6.00 dimineața, Regimentul a intrat în cantonament în satul Crăești, în bune condițiuni.

La ora 10 a sosit și eșalonul 2 al Regimentului, sub comanda locotenentului Mastacan Nicolae.

Toată ziua s-a lucrat la organizarea și contopirea eșaloanelor.

La ora 15,00 vine de la Divizie ordinul de marș nr. 25, prin care se ordonă că Regimentul 1 are misiunea ca, cu începere de la ora 20,00, să se pună în marș pe direcția: Crăești—Herpea—Madsul—Spelnacas, unde va trebui să cantoneze la ora 4,30, în ziua de 19 septembrie.

Începînd din ziua de 18 septembrie, locotenentul Mastacan ține locul Maiorului Teodorescu, ca șef de Stat major, deoarece acesta pleacă în permisie pentru două zile.

La ora 19,30, Regimentul s-a pus în mișcare în ordinea: Batalionul 3, Neîmbatlonate, Batalionul 2, Artileria, Batalionul 1, Spate.

S-a mărșăluit toată noaptea cam greu, din cauza drumului greu.

P(unct) C(omandă) Regiment inițial în satul Crăești, ulterior în capul neîmbatlonatelor.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1104, dos. nr. 3, f. 64)

3

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI 3 INFANTERIE, DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

18 septembrie 1944

Regimentul se deplasează spre Adamos, unde vine și eșalonul 2.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1106, dos. nr. 5, f. 20)

4

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
1 ARTILERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

Luni, 18 septembrie 1944

La orele 2,30 ajunge și cantonează în Dambau Divizionul 1.

Divizionul 2 este oprit să plece din Tirinia, seara, de Divizie, din cauza drumului — blocat de infanterie și pleacă dimineața de 18.09.1944 la orele 4,00. La orele 9,00 ajunge și cantonează în Dambau.

De la fiecare Divizion rămăsese în eșalonul 2 câte o piesă sau 2 (Divizionul 2) la Cerghid. În cursul zilei se aduc.

Spatele Regimentului sosește în Dambau, la fel și eșalonul 2 al Regimentului, este lăsat la grajduri cu locotenentul Pavlovski Ștefan.

Seara se rămîne în Dambau, pentru a face odată două etape de marș.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1206*, dos. nr. 5, f. 37)

5

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

19 septembrie 1944

În noaptea de 18/19 septembrie 1944, Divizia a continuat deplasarea, concentrîndu-se în dimineața zilei în zona: Pârâu—Heria și Spelnaca (...).

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 540*, dos. nr. 13, f. 106)

6

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
1 INFANTERIE, DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

Ziua de 19 septembrie 1944

La ora 8,00, Regimentul a ajuns în satul Spelnaca, unde a cantonat în bune condițiuni, instalînd și paza A.A. și A.T.

La ora 16,00, a venit de la Divizie ordinul de operație nr. 26, prin care Regimentul are misiunea de a se deplasa cu începere de la ora 19,00 pe direcția: Spelnaca—Hoparta—Ciumbrud—Sâncrai, unde va cantona.

Regimentul se pune în marș la orele 18,00 în ordinea: Batalionul 1, Neîmbatalionate, Batalionul 2, Artileria, Batalionul 3, Spatele.

P(unct) C(omandă) inițial în satul Spelnaca, ulterior în capul neimbatalionatelor.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1104*, dos. nr. 3, f. 64)

7

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI 3 INFANTERIE, DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

19 septembrie 1944

Regimentul se deplasează de la Adamos spre Gruești.

Șeful de stat major, maior Popescu Dumitru, este trecut în cadrele Diviziei, iar Maiorul Stanciu Constantin este numit șef de stat major al Regimentului 3 Infanterie.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1106*, dos. nr. 5, f. 20)

8

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL COMANDAMENTULUI ARTILERIEI DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

19 sept. 1944

Divizia se deplasează pe două itinerarii spre Aiud. Itinerariul nr. 1: Fărbău, Uioara de Sus, Uioara, Veresmart, Vințul de Sus, Aiud. Itinerariul nr. 2: Spelnaca, Hoparta, Lopadia Nouă, Ciumbud.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1206*, dos. nr. 4, f. 8)

9

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI 1 ARTILERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

Marți, 19 septembrie 1944, Dambau

Dimineața, Regimentul în Dambau.

După amiază, la orele 16,00, se primește ordinul de marș:

Ordin de marș nr. 25

Stat Major Divizia „T.V.”, 14,00 — 18.09.1944.

Plecarea din Dambau a Regimentului 1 Artilerie în noaptea de 19/20.09.1944, la orele 3,00. Staționare în partea n(ord) Aiud.

Domnul comandant al Regimentului a hotărât: plecarea la orele 22,00 tot Regimentul, cu distanța de marș între Divizioane de 10 minute.

Itinerariul: Dambau—Adamos—Serenfalova—Crăești—Herpia—Manaule—Farsu—Ocna Mureș—Veresmart—Vințul de Sus—Decia—Aiud.

Recunoașterea și cartiruirea pleacă cu locotenentul Constantinescu Petre, imediat.

La orele 22,00, Regimentul se pune în marș pe itinerariul ordonat.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1206*, dos. nr. 5, f. 37)

10

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU”**

20 septembrie 1944

În noaptea de 19/20 septembrie 1944 se anunță unitățile pentru a fi gata de reluarea marșului cu începere de la ora 9,00 — 20 septembrie 1944, avînd de executat o etapă lungă, pentru ca în dimineața zilei de 21 septembrie 1944 să se concentreze în zona: Roșia Montană — Abrud — Gura Cornu — Bucium Cerbu, fiind în măsură a continua înaintarea către vest. (Prin ordinul primit de la C(orpul de) A(rmată) se semnalează mișcări de trupe inamice puternice din Valea Crișului Negru spre sud.)

Itinerar: Aiud—Aiudul de Sus—Cotorești—Bredești—Boenești—Valea Bârnei—Mogoș—Berlești—Bucium—Isbita—Bucium Sat—Abrud—Roșia Montană.

La orele 0,30 Regimentul 1 Infanterie intră în cantonamentul fixat la Sâncraia, Regimentul 2 Inf(anterie) la Ciumbud, Regimentul 3 Infanterie la ora 6,30 intră în Aiudul de Sus, Regimentul 1 Artilerie la Aiud.

Cu începere de la ora 10,00, Divizia se deplasează executînd marșul toată ziua. *P(unctul) C(omandă) Divizie se mută de la Aiud la Bucium Cerbu.*

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 540*, dos. nr. 13, f. 106)

11

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
1 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU”**

Ziua de 20 septembrie 1944

Regimentul a ajuns la ora 0,30 și a intrat în cantonament în satul Sâncraia.

La ora 3,00 a venit ordinul de operație Nr. 27 de la Divizie, prin care se ordonă că Regimentul 1 se va pune în marș cu începere de la ora 12,30 pe itinerariul: Șauerau—Ciumbud—Aiud—nord Abrud, unde va cantona.

La ora 12,30, Regimentul s-a pus în mișcare în ordinea: Batalionul 2. Neîmbationate, Artilerie, Batal(ionul) 1, Batalionul 3, Spatele.

Cînd s-a trecut prin Aiud, populația a făcut o primire călduroasă pandurilor și pandurii au defilat.

P(unct) C(omandă) Regiment, inițial în satul Sâncrai, ulterior în capul neîmbatalionatelor.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1104*, dos. nr. 3, f. 65)

12

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI 2 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU”

20 septembrie 1944

În ziua de 20 septembrie 1944 se primește ordinul de marș nr. 27/944 prin care Regimentul continuă deplasarea la orele 10,30.

Itinerar: Aiud—Ajudul de Sus—Cotorești—Bredești—Buciumeni—Izbita—Buciumeni sat—Abrud—Roșia Montană.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1105*, dos. nr. 3, f. 10)

13

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI 3 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU”

20 septembrie 1944

Deplasarea continuă. Regimentul mărșăluiește de la Gruești spre Aiud(ul) de Sus (...).

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1106*, dos. nr. 5, f. 20)

14

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL COMANDAMENTULUI ARTILERIEI DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU”

20 sept. 1944

Se continuă marșul pe itinerariul: Aiud, Ajudul de Sus, Cotorești, Bredești, Boenești, Valea Bârnei, Mogoș, Berlești, Bucium, Isbita, Bucium Sat, Abrud, Roșia Montană.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1206*, dos. nr. 4, f. 8)

15

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
1 ARTILERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

Miercuri, 20 sept. 1944, Aiud

Regimentul sosește în Aiud la orele 7,00. Nu au sosit odată cu Regimentul, la orele 7,00: una mașină cu obuzier, rămasă în pană la Ocna Mureșului; una mașină cu tun, rămasă în pană la Fărău; una mașină „Studebaker“ și un turism în pană pe drum. Nu au fost transportate patru tunuri de la Dambau, din cauza mijloacelor de transport reduse. Cele patru tunuri rămase în eșalonul 2 au venit noaptea la orele 24,00.

Se primește ordinul de marș pentru ziua de 21.09.1944.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1206*, dos. nr. 5, f. 37)

16

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

21 septembrie (1)1944

În noaptea de 21 septembrie 1944, unitățile intră în cantonamentele fixate, după cum urmează: Regimentul 1 Infanterie la Bucium Cerb; Regimentul 2 Infanterie la Cărpiniș; Regimentul 3 Infanterie la Roșia Montană; Regimentul 1 Art(ilerie) + Divizionul A.T. la Abrud; Regimentul 480 Aruncătoare la Abrud, gara Cornu.

Domnul șef de stat major este chemat la C(orpul de) A(rmată), pentru a primi ordine (...).

P(unctul de) C(omandă) Divizie: Abrud.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 540*, dos. nr. 13, f. 107)

17

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
1 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

Ziua de 21 septembrie 1944

Toată ziua s-a continuat marșul spre Abrud, unde s-a ajuns la orele 22,00, când s-a primit ordinul de operație nr. 28, prin care se ordonă ca Regimentul să continue marșul pe trei eșaloane (...).

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1104*, dos. nr. 3, f. 65)

18

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
2 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

21 septembrie 1944

Se primește ordinul de marș nr. 28/944 prin care Regimentul 2 Infanterie își continuă deplasarea pe două coloane:

Coloana infanterie, compusă din toată infanteria cu tot armamentul portativ și automat, toate puștile P.T.R., toate aruncătoarele de 50 mm și 82 mm, câte 2 piese de 45 m(m) de fiecare Regiment cu muniția respectivă în câteva căruțe + un Divizion din Regt. 480 pe samare, se deplasează pe itinerariul: Abrud—Cîmpeni—Vidra de Sus—Muntele Bihor—Poiana—Săliștea de Vașcău—Cărpinet.

Coloana de căruțe, cuprinzînd căruțele tuturor unităților, sub comanda domnului maior Popescu Mihai.

Regimentul se găsește pe același itinerar cu al artileriei: Abrud—Brad—Vîrfurile—Cărpinet. La dreapta se deplasează Divizia 337 sovietică iar la stînga Divizia 78 sovietică. Regimentul 2 Infanterie face protecția coloanei infanteriei, fiind în avangardă.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1105, dos. nr. 3, f. 10—11)

19

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
3 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

21 septembrie 1944

În ziua de 21 septembrie 1944, se primește următorul ordin de deplasare, dat de către Divizie:

Ordin de marș nr. 28

Stat Major, Divizia 1-a Română, orele 17,00, 21.IX.1944

Abrud, harta 1/20.00.000

1. Forțe inamice din unități maghiare neidentificate apără linia Finațe—Sirbești—Șuștiu. În zona Lunca, inamicul dispune de circa 15 tancuri. La nord-Vaşcău, Divizia 3-a V(inători) Munte român(ă) se găsește în luptă cu inamicul.
2. Divizia 1-a română, se deplasează pe două coloane cu începere de la ora 6,00 din 22.IX.1944, pentru ca la (orele) 20,00 din 23.IX.1944 să se concentreze în zona Leleceeni—Săliștea de Vașcău (...).

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1106, dos. nr. 5, f. 21—22)

20

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII
AL COMANDAMENTULUI ARTILERIEI DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

21 sept. 1944

Se mășcăluiește toată ziua, iar în cursul nopții unitățile ajung în satele destinate pentru cantonare.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1206, dos. nr. 4, f. 8)

21

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
1 ARTILERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

Joi, 21 septembrie 1944, Aiud ... Abrud

Ordin de marș nr. 27

Stat Major, Divizia T.V., orele 2,00 — 12.09.1944 (21.09.1944)

Aiud

1) Mișcări de trupe puternice inamice s-au semnalat din valea Crișului Negru spre s(ud).

2) Divizia continuă deplasarea cu începere de la orele 10,00/20.09.1944, pentru a se concentra în dimineața zilei de 21.09.1944 în zona Roșia Montană—Abrud—Gura Cornu—Bucium—Cerbu, fiind în măsură a continua înaintarea către v(est).

3) Itinerariul: Aiud—Aiudul de Sus—Cotorești—Bredești—Boenești—Valea Bîrna—Mogoș—Berlești—Bucium Izbița—Bucium Sat—Abrud—Roșia Montană.

4) Regimentul 1 Artilerie pleacă la orele 7,00—21.09.1944 și staționează la Gura Cornu, la orele 11,00 — 21.09.1944.

Domnul comandant al Regimentului a ordonat: Regimentul se pune în marș la orele 7,30. Ordinea inversă numerică, distanța reglementară, măsuri de pază.

Regimentul se pune în marș la orele 7,30 și ajunge în Abrud la orele 15,30, cînd cantonează în partea de s(ud) a orașului. Divizia se găsea în Abrud.

La plecarea din Aiud nu s-a prezentat la subunitatea pe care o comanda (Bateria 4-a) locotenentul Stroichi Nicolae. Se trimite înapoi patru mașini „Studebaker“, pentru a aduce la Abrud eșalonul 2 al Regimentului. Se face aprovizionarea cu benzină. Se rămîne pentru seara în Abrud.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1206, dos. nr. 4, f. 37—40)

22

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“***22 septembrie 1944*

Conform ordinului de luptă nr. 28, din 21 septembrie 1944, Divizia reia mișcarea cu începere de la orele 6,00 — 22 septembrie 1944, pentru a se concentra pînă în seara zilei de 22 septembrie 1944, în zona: Leheceni—Săliște de Vașcău.

Deplasarea se face pe două coloane: Coloana de infanterie + un Divizion din Regimentul 480 Aruncătoare pe itinerariul: Abrud—Cîmpeni—Vidra de Sus—Muntele Bihor—Poiana—Săliște de Vașcău—Cărpinet (...).

Pînă în seara zilei, toate unitățile ajung în zona Vidra de Sus, unde cantonează în vederea executării etapei grele din ziua de 23 septembrie 1944, cînd urmează a se trece peste muntele Bihor.

Punct de C(omandă) Divizie: Vidra de Sus.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 540*, dos. nr. 13, f. 107)

23

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
1 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“***Ziua de 22 septembrie 1944*

La ora 5,30, toate eșaloanele Regimentului s-au pus în mișcare, conform ordinului.

Eșalonul 1 a ajuns la ora 20,00 în satul Vidra de Sus, unde a cantonat.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1104*, dos. nr. 3, f. 65)

24

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
2 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“***22 septembrie 1944*

Regimentul 2 Infanterie continuă marșul spre v(est), constituind avangarda Diviziei, pe direcția: Vidra de Sus—Muntele Bihor—cota 1 849—cota 1 541—Poiana—Săliște de Vașcău—Cărpinet. Punct inițial: podul ieșirea n(ord)—v(est) Vidra de Sus

(Avram Iancu). Vîrful avangărzei la ora 6,00. Ordinea de marș: Plot(onul) recunoaștere infanterie devansează coloana cu 1 km., în capul avangărzei. Batalionul 1 în-tărit cu un plot(on) P.T.R. + una Companie pioneri și una Baterie din Reg(imen-tul) 480 Aruncătoare.

Grosul avangărzei: Eșalionul 1: Compania pistoale automate, Compania trans-misiuni, plot. comenduire, Compania P.A.T., restul Batalionului pioneri, eșalonul 2, Batalionul 3, eșalonul 3, batalionul 2.

P(unct de) C(omandă) Regiment la capul grosului. Regimentul a cantonat în satul Avram Iancu.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1105*, dos. nr. 3, f. 11)

25

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI 3 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

22 septembrie 1944

Regimentul se deplasează de la Roșia Montană, peste Munții Bihorului, la Vidra de Sus, apoi la Livezeni.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1106*, dos. nr. 5, f. 22)

26

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL COMANDAMENTULUI ARTILERIEI DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

22 septembrie 1944

Divizia reia mișcarea la orele 6,00 din 22 septembrie 1944 pe itinerariul: Abrud, Cîmpeni, Vidra de Sus, Muntele Bihor, Poiana, Săliște de Vașcău, Cărpinet, pentru a se concentra în zona Leheceeni—Săliște de Vașcău.

Pînă în seara zilei, toate unitățile ajung în zona satului Vidra de Sus, unde cantonează în vederea marșului ce urmează a se executa a doua zi peste Muntele Bihor.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1206*, dos. nr. 4, f. 8)

27

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
1 ARTILERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

*Vineri, 22 septembrie 1944 — Abrud—Lazuri—Beiuș
Ordin de luptă nr. 8.*

Stat Major, Comand(amentul) Artil(eriei) 21.09.1944, orele 22,00

1) Forțe inamice din unitățile maghiare identificate apără linia Finațe—Sirbești—Șuștiu.

În zona Lunca inamicul dispune de circa 15 tancuri.

La n(ord) Vașcău, Divizia 3-a V(înători) M(unte) română se găsește în luptă cu inamicul.

Divizia „T.V.” se deplasează pe două coloane.

Coloana 1-a (Infanterie) se deplasează pe direcția Abrud—Cîmpeni—Vidra de Sus—Muntele Bihor—Poiana—Săliște de Vașcău—Cărpînet, pentru a se concentra în zona Săliște de Vașcău.

Coloana 2-a (Artileria), Compania cercetare — Compania P.T.R., Divizionul A.T., Regimentul 1 Artilerie, Bat(eria) 120 mm, Reg. Inf.

Plecarea Reg(imentului) 1 Artilerie la orele 10,10 și sosirea în Măgulecea la orele 17,20.

Domnul comandant al Regimentului a hotărât: plecarea din Abrud, la orele 10,00. Regimentul intrunit, ordinea normală, distanțe reglementare.

Regimentul se pune în marș la orele 10,20 pe itinerariul ordonat: Abrud—Brad—Vîrfurile—Lazuri. În Lazuri, Regimentul ajunge la orele 17,15 și, conform ordinului verbal al comandamentului artileriei, cantonează.

Imediat sînt trimise înapoi 8 mașini „Studebaker“, pentru a aduce eșalonul 2 al Regimentului și depozitul de muniție lăsat la Abrud. 1240 lov(ituri de) 122 mm.

De la Abrud, spatele Regimentului primește ordin de deplasare în Lazuri.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1206*, dos. nr. 5, f. 40)

28

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

23 septembrie (!) 1944

La orele 8,00, Divizia reia mișcarea pentru a executa în cursul zilei *una din cele mai grele etape: trecerea peste Muntele Bihor*, pentru ca, în seara zilei de 23 septembrie 1944, să se concentreze în zona Leheceni—Săliște de Vașcău, conform ordinului de luptă nr. 28, din 21 septembrie 1944.

Itinerar: Vidra de Sus—Muntele Bihor—Poiana—Săliște de Vașcău — Cărpînet

Pe căi impracticabile, pe pante foarte grele, pandurii au învins toate greutățile drumului, ajutîndu-se camaradește la transportul muniției și armamentului greu, care s-a lăsat pe oameni, trecînd în condițiuni optime greu(a) încercare de ascensiune a Muntelui Bihor și, în seara zilei, intră în cantonamente, după cum urmează: Regimentul 1 Infanterie Leheceni; Regimentul 2 Infanterie: Săliște de Vașcău; Regimentul 3 Infanterie: Poiana; Regimentul 1 Artilerie — Lazuri; Divizionul A.T. —

Vaşcău; Batalionul Pioneri — Leheceni; unitățile neînregimentate — Săliște de Vaşcău.

La orele 18,00, coloana hipo a Diviziei a fost atacată de 10 avioane inamice. *Punct de C(omandă) Divizie: Săliște de Vaşcău.* Pierderi: 1 ofițer rănit (Lt. Simionescu Dan).

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 540, dos. nr. 13, f. 108)

29

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI 1 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

Ziua de 23 septembrie 1944

Conform ordinului nr. 28 al Diviziei, la ora 6,30 eșalonul 1 al Regimentului 1 (Infanterie) s-a pus în marș și a început trecerea Munților Apuseni.

Itinerar: Vidra de Sus—Munții Bihorului, cu cota 1849—Săliște de Vaşcău—Leheceni.

Regimentul a mai fost întărit și cu una baterie sovietică de aruncătoare de 120 mm din Regt. 480 aruncătoare.

Ordinea de marș: Batalionul 3, Neîmbatalionatele, Batalionul 1, Batalionul 2. Urcușul s-a făcut în condițiuni foarte bune și n-a fost așa de greu.

Nu mult de la eșirea din satul Vidra de Sus s-a trecut pe lângă vestitul Munte Găina din țara Moșilor.

Către orele 12,00, s-a ajuns pe culmea cea mai înaltă a Munților Bihorului, cota 1849.

Altitudinea făcea ca să fie rece, dar peisagiul încântă ochiul pandurului, care se uită ca un adevărat stăpin peste culmile Apusenilor și întinsurile Ardealului. De multe ori trebuia să iei panta la urcat în piept și nu era nici potecă.

La orele 20,00, Regimentul a terminat coborîtul Munților Apuseni și a ajuns în satul Săliște de Vaşcău, de unde și-a continuat marșul și a ajuns, la ora 21,00, în satul Leheceni, unde a cantonat.

Punct de C(omandă) Reg(iment) în satul Leheceni.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1104, dos. nr. 3, f. 65—66)

30

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI 2 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

23 septembrie 1944

Regimentul 2 Infanterie continuă marșul spre v(est), fiind în capul grosului, pe itinerariul: Vidra de Sus, Muntele Bihor, cota 1849, cota 1541, Poiana, Săliștea de Vaşcău, fiind precedat de Regimentul 1 Inf(anterie) ca avangardă.

Regimentul a cantonat în satul Vaşcău, cu toată greutatea marșului. Regimentul a intrat complet în cantonament (Săliștea).

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1105, dos. nr. 3, f. 11)

31

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
3 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

23—24 septembrie 1944

De la Leheceni, Regimentul se deplasează la Beiuș, unde ajunge (în) noapte(a) de 24—25 septembrie 194(4), intrînd cu ultimele elemente la orele 2,30.

(A.M.Ap.N., M.St.M., *fond 1106*, dos. nr. 5, f. 22)

32

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII
AL COMANDAMENTULUI ARTILERIEI DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

23 septembrie 1944

La orele 8,00, Divizia își continuă mișcarea pe itinerariul (stabi)lit, executînd una dintre cele mai grele etape: trecerea Muntelui Bihor. Învîingînd toate obstacolele, toate pantele abrupte și drumurile impracticabile, pandurii au reușit să ajungă în seara zilei în zona Săliște de Vașcău, cu toate că au fost împiedecați și de inamic, prin cele 10 avioane inamice care i-au atacat.

(A.M.Ap.N., M.St.M. *fond 1206*, dos. nr. 4, f. 8)

33

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
1 ARTILERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

Sîmbătă, 23 septembrie 1944, Lazuri

Comandamentul Artileriei dă ordin verbal locotenentului Negulescu Nicolae, ce era trimis ca să ia legătura cu Comandamentul, ca Regimentul să se deplaseze în Vașcău cu începere de la orele 16,00. Locotenentul Negulescu Nicolae face recunoașterea pentru cartiruirea Regimentului în Vașcău. La orele 16,30, Regimentul primește ordin de la Corpul 33 Armată, prin șeful Biroului operații al Corpului, ca Regimentul 1 Artilerie să sprijine Divizia 3-a V(inători) M(unte) română și Regimentul să raporteze acest lucru și Diviziei.

Domnul comandant al Regimentului hotărăște: plec la Divizia 3-a V(inători) M(unte) să iau legătura. Mă însoțește primul ajutor al șefului de stat major.

Regimentul se pune în mișcare cu direcția Beiuș, unde va primi ordine. Merge sub comanda șefului de stat major, care va raporta și Comandamentului Artileriei. (...).

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1206, dos. nr. 5, f. 40)

34

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

24 septembrie (1)1944

Conform ordinului C(orpului de) A(rmată), Divizia formează eșalonul 2 al Corpului și reia mișcarea la orele 9,00, pentru ca în seara zilei să se concentreze în regiunea Nimăești—Delani—Ioaniș—Beiuș.

Prin același ordin se dispune ca Regimentul 1 Artilerie să fie pus la dispoziția Diviziei 3 Vânători Munte română, pentru întărire, iar Regimentul 480 Aruncătoare la dispoziția Diviziei 337 (sovietice).

După executarea marșului, unitățile cantonează după cum urmează: Regimentul 1 Infanterie la Ioaniș; Regimentul 480 Aruncătoare la Beiuș; Regimentul 2 Infanterie: Delani; Regimentul 3 Infanterie: Beiuș (mai puțin un Batalion + una baterie 45 + una baterie 76, care cantonează la Nimăești); Divizionul A.T. — Beiuș; Unitățile neînregimentate: Beiuș.

P(unct) C(omandă) Divizie: Beiuș.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 540, dos. nr. 13, f. 108)

35

EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI 1 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI „TUDOR VLADIMIRESCU“

Ziua de 24 septembrie 1944

Conform ordinului de operație al Diviziei Nr. 29, Regt. 1 se pune în mișcare cu începere dela ora 9,00, pe direcția Leheceni—Cărpinet—Beiuș—Ioaniș, unde va trebui să ajungă la orele 19,30.

La Cărpinet intră în coloană și artileria și spatele, cu toate căruțele, adică eșaloanele 2 și 3 ale Regimentului, care au ocolit Munții Apuseni.

Ordinea de marș: Batalionul 3 plus un plot. tunuri 45, plus plot. tunuri 76, plus una Companie Pioneri, în avangardă, neimbatalionatele, Batalionul 2, Artileria, Pionerii, Batal(ionul) 1.

La orele 21,00 s-a ajuns în satul Ioaniș, unde a cantonat cu P(unctul de C(omandă) (al) Reg(imentului) în școală.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1104, dos. nr. 3, f. 66).

36

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
2 INFANTERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

24 septembrie 1944

În ziua de 24 septembrie se primește ordinul de luptă nr. 30/944 prin care Regimentul înaintază pe axa Săliștea de Vașcău—Cărpinet—Vașcău—Beiuș—Delani.

Regimentul este precedat de Regimentul 1 Infanterie și Regimentul 480 Aruncătoare.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1105, dos. nr. 3, f. 11).

37

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII
AL COMANDAMENTULUI ARTILERIEI DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

24 septembrie 1944

Divizia reia mișcarea pe itinerariul: Nimăești—Delani—Ioaniș—Beiuș. În seara zilei, unitățile cantonează în satele de mai sus, pregătindu-se pentru marșul de a doua zi.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1206, dos. nr. 4, f. 8)

38

**EXTRAS DIN JURNALUL DE OPERAȚII AL REGIMENTULUI
1 ARTILERIE DIN COMPUNEREA ORGANICĂ A DIVIZIEI
„TUDOR VLADIMIRESCU“**

Duminecă, 24 septembrie 1944

La orele 2,30, sosesc Divizioanele 2 și 3, sub comanda șefului de Stat major al Regimentului, maior Petrescu Virgil.

Li se arată locul de cantonare până dimineața și se comunică ordinul domnului Comandant al Regimentului, că Divizionul 2 să amplaseze o baterie de 76 mm cu misiune a.t., pe direcția satului Delani, la ieșirea din Beiuș.

La Divizia 3-a Vinători Munte vine și Comandamentul artileriei, ca să conducă Regimentul de artilerie.

La orele 4,00 se primește ordinul Comandamentului Artileriei.

Ordin de operații Nr. 1

Stat Major, Cdt. Art. Div(iziei), Beiuș, 3,00 — 24.09.1944.

Inamicul opune slabe rezistențe cu ariergărzile.

Din cursul luptelor reiese că inamicul se retrage spre n(ord)-v(est) și v(est).

Linia Oradea—Salonta a fost organizată de dinainte, avînd cazemate din lemn și obstacole din sîrmă ghimpată. Inamicul dispune de artilerie moto de calibru mijlociu.

Comand(antul) Diviziei a hotărît:

Înaintează pe două coloane, efortul pe dreapta în zona:

— limita dreapta: Beiuș—Șuncuiș—Mihalciu și Apateu [toate excl(usiv)].

— limita stînga: Ursad—Ianoșda [toate inclusiv].

Gruparea P.P. 1 — compusă din 2/R. 1 A., și 3/R. 1 A., sub comanda locot. colonel Petrini Ioan, sprijină gruparea tactică locot. col. Cărnău, compusă din Batal(ioanele) 11, 12 și 22 Vînători Munte și Divizionul 3 Aruncătoare.

Divizionul 2 în avangarda coloanei, amplasat după avangardă, Divizionul 3 la grosul coloanei, amplasat după, între batalioanele grosului. Direcția de înaintare: Căpilna—Gînta—Mocear—Gepiș (Gepiu).

Gruparea P.P. 2, sub comanda maiorului Popovici Aurel, sprijină Gruparea Maior Clăianu, compusă din Batal(ioanele) 3 și 5 Vînători Munte și Divizionul 1 Tunuri Munte (aruncătoare) cu bateria 2-a locot. Coraciu la avangarda coloanei, amplasată după avangardă.

Direcția de înaintare: Ripa—Tonsu. Restul Divizionului amplasat în urma grosului coloanei.

Domnul Comandant al Regimentului a hotărît:

Ordinul de marș nr. 25

Stat Major—Reg. 1 Artilerie, Beiuș 24.09.1944, ora 7.00 (...) Dimineata la orele 6,00, maior Popovici Aurel ia legătura cu maior Clăianu și începe colaborarea (...)

Gruparea P.P. (artileria avangardei) a executat trageri, la cererea infanteriei, pe liziera v(est) a satului Ursad, a neutralizat un cuib armă automată și un ploton inamici [40].

Prin targerii directe și indirecte a distrus 2 cuiburi de armă automată din regiunea satului Petid, 2 brandturi la n(ord)-v(est) Petid, un grup de 20 infanteriști inamici în retragere din Petid.

Bateria 5-a a făcut un prizonier ungur în zona satului Căpilna.

Divizionul 1, ce formează gruparea P.P. 1, numai cu grupul de comandă și bateria 2-a, a făcut 80 de prizonieri unguri în comuna Petid.

La orele 20,00, infanteria era în situația următoare:

— Gruparea colonel Cărnău ocupase satul Căpilna, Gînta și se găsea la 1,3 km n(ord) Gînta.

— Gruparea maior Clăianu ocupase satul Petid și se găsea la 2 km s(ud) Cheșa.

(A.M.Ap.N., M.St.M., fond 1206, dos. nr. 5, f. 42—43)